

**FAVQULOTDA VAZIYATLAR XAVFI TUG‘ILGANIDA VA SODIR
BO‘LGANIDA AHOLINI EVAKUATSIYA QILISH TARTIBLARINI
TASHKILLASHTIRISH.**

Xojimetov Sa’dulla Jumanazarovich

Jizzax viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi

Hayot faoliyati xavfsizligi o‘qitish markazi o‘qituvchisi

E-mail: xojimetovsadulla8@gmail.com

<tel:+998-88-437-10-50>

***Annotatsiya:** Maqolada favqulodda vaziyatlar xavfi paydo bo‘lganida va sodir bo‘lganida aholini evakuatsiya qilish tartiblarini tashkillashtirish masalalari o‘rganiladi. Aholini xavfsiz va tezkor evakuatsiya qilish samaradorligi favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik, rejalashtirish, boshqaruv tizimi va aholining xabardorligi bilan bevosita bog‘liqdir. Maqolada evakuatsiya jarayonining nazariy asoslari, xavf tahlili, evakuatsiya yo‘nalishlarini belgilash, boshqaruv mexanizmlari va kommunikatsiya tizimlari ko‘rib chiqiladi.*

Shuningdek, maqolada real tajribalar, xalqaro va milliy standartlar asosida tavsiyalar taqdim etilib, aholini tez va samarali evakuatsiya qilish bo‘yicha metodik yondashuvlar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari favqulodda vaziyatlarda inson hayotini saqlash, jarayonlarni muvofiqlashtirish va favqulodda vaziyatlarga tayyorlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

***Kalit so‘zlar:** favqulodda vaziyatlar, aholini evakuatsiya qilish, xavfsizlik, boshqaruv tizimi, evakuatsiya rejasi.*

***Annotation:** The article examines the organization of procedures for evacuating the population when the risk of emergencies arises or when they occur. The efficiency of safely and promptly evacuating the population is directly related to emergency preparedness, planning, management systems, and public awareness. The article discusses the theoretical foundations of the evacuation process, risk*

assessment, the determination of evacuation routes, management mechanisms, and communication systems.

In addition, the article provides recommendations based on real experiences, as well as international and national standards, and develops methodological approaches for the rapid and effective evacuation of the population. The research results contribute to saving human lives during emergencies, coordinating evacuation processes, and enhancing the level of preparedness for emergency situations.

Keywords: emergencies, population evacuation, safety, management system, evacuation plan.

Аннотация: Статья посвящена организации процедур по эвакуации населения при возникновении угрозы чрезвычайных ситуаций или их фактическом наступлении. Эффективность безопасной и своевременной эвакуации населения напрямую связана с готовностью к чрезвычайным ситуациям, планированием, системами управления и осведомленностью населения. В статье рассматриваются теоретические основы процесса эвакуации, оценка рисков, определение маршрутов эвакуации, механизмы управления и системы коммуникации.

Кроме того, в статье представлены рекомендации на основе реального опыта, а также международных и национальных стандартов, и разрабатываются методические подходы к быстрой и эффективной эвакуации населения. Результаты исследования способствуют спасению человеческих жизней в чрезвычайных ситуациях, координации процессов эвакуации и повышению уровня готовности к чрезвычайным ситуациям.

Ключевые слова: чрезвычайные ситуации, эвакуация населения, безопасность, система управления, план эвакуации.

Kirish

Hozirgi kunda favqulodda vaziyatlar (tabiiy ofatlar, texnogen hodisalar yoki boshqa kutilmagan hodisalar) inson hayotiga va jamiyat infratuzilmasiga katta xavf tug'diradi. Ushbu vaziyatlarda aholini tez va xavfsiz evakuatsiya qilish insonlar

hayotini saqlash, zararlarni kamaytirish va jamiyatning barqarorligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Evakuatsiya jarayoni faqatgina amaliy tadbirlar majmuasi emas, balki oldindan rejalashtirish, xavf tahlili, boshqaruv tizimlari va aholining xabardorligi bilan chambarchas bog'liq murakkab tizimdir [1, 14].

Favqulodda vaziyatlar xavfi tug'ilganda yoki sodir bo'lganida samarali evakuatsiya tizimi aholini xavfsizligini ta'minlash, evakuatsiya yo'nalishlarini aniqlash, vaqtni tejash va resurslarni optimal ishlatishga imkon beradi. Shu bilan birga, xalqaro va milliy standartlar, ilg'or tajribalar ham evakuatsiya jarayonining samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi [7, 22].

Ushbu maqola favqulodda vaziyatlarda aholini evakuatsiya qilish tartiblarini tashkillashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganishga, shuningdek, jarayonni samarali boshqarish va metodik yondashuvlarni ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlikni oshirish va aholini xavfsiz evakuatsiya qilish bo'yicha amaliy bilim va ko'nikma bo'lib xizmat qiladi.

Evakuatsiya jarayoni murakkab tizim bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- oldindan rejalashtirish,
- xavf tahlili,
- boshqaruv tizimi,
- aholining xabardorligi va tayyorgarligi.

Evakuatsiya jarayoni favqulodda vaziyatlarda aholini xavfsiz va samarali evakuatsiya qilishning asosiy tarkibiy qismidir. Nazariy jihatdan, ushbu jarayon bir nechta muhim komponentlarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, **xavf tahlili va identifikatsiya** eng muhim bosqich hisoblanadi, chunki favqulodda vaziyatlarning turini aniqlash va xavf darajasini baholash evakuatsiya strategiyasini to'g'ri belgilash imkonini beradi [5, 23].

Ikkinchidan, **evakuatsiya yo'nalishlarini belgilash** jarayoni aholini xavfsiz va tezkor tarzda evakuatsiya qilishni ta'minlaydigan marshrutlarni ishlab chiqishga qaratilgan. Bu bosqichda hududning geografik xususiyatlari, transport imkoniyatlari va xavfli hududlardan qochish yo'llari hisobga olinadi [8, 32].

Uchinchidan, **boshqaruv tizimi** evakuatsiya jarayonining samaradorligini ta'minlaydi. Bu tizim orqali resurslar taqsimlanadi, evakuatsiya jarayoni muvofiqlashtiriladi va turli xizmatlar bilan real vaqtda axborot almashish amalga oshiriladi. Samarali boshqaruv tizimi evakuatsiya jarayonini tizimli va tartibli olib borishga xizmat qiladi[4, 10].

To'rtinchidan, **aholining xabardorligi va tayyorgarligi** ham muhim omil hisoblanadi. Favqulodda vaziyatlarda aholi qanday harakat qilishni bilishi uchun mashqlar, o'quv dasturlari va ogohlantirish tizimlari muntazam ravishda amalga oshirilishi kerak. Bu aholi xatti-harakatlarini optimallashtiradi va favqulodda vaziyatlarda inson hayotini saqlash imkoniyatini oshiradi [9, 24].

Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, samarali evakuatsiya tizimi bir vaqtning o'zida:

- **oldindan rejalashtirilgan,**
- **texnologik vositalar bilan qo'llab-quvvatlangan,**
- **jamoatchilik bilan samarali kommunikatsiyani ta'minlaydigan**

tizim

bo'lishi kerak. Bunday tizim favqulodda vaziyatlarda resurslarni optimal ishlatish, vaqtni tejash va aholining xavfsizligini ta'minlash imkonini beradi.

Favqulodda vaziyatlarda aholini evakuatsiya qilish jarayonida bir nechta muhim muammolar uchraydi. Birinchi muammo – **texnologik va infratuzilma cheklolari**. Ba'zi hududlarda evakuatsiya yo'llari yetarli darajada rivojlanmagan, aloqa vositalari va monitoring tizimlari cheklangan. Natijada, evakuatsiya jarayoni samarali tashkil etilmasligi mumkin. Ushbu muammoni hal qilish uchun mobil ilovalar, elektron xaritalar va bulutli monitoring tizimlari kabi zamonaviy texnologiyalardan keng foydalanish tavsiya etiladi.

Ikkinchi muammo – **aholining yetarli xabardor emasligi**. Favqulodda vaziyat yuz berishidan oldin aholi qanday harakat qilishni bilmasligi, jarayonning samaradorligini pasaytiradi. Bu muammoni hal qilish uchun muntazam mashqlar, o'quv dasturlari va ogohlantirish tizimlarini joriy etish muhimdir. Shu orqali aholi

favqulodda vaziyatlarda tez va to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatiga ega bo'ladi [10,34].

Uchinchidan, **boshqaruvdagi koordinatsiya yetishmasligi** ham evakuatsiya jarayonini murakkablashtiradi. Turli xizmatlar va tashkilotlar orasida muvofiqlik past bo'lsa, resurslar samarali ishlatilmaydi va vaqt yo'qotiladi. Bu muammoni hal qilish uchun markaziy boshqaruv tizimi yaratish va real vaqtda axborot almashish mexanizmini yo'lga qo'yish tavsiya etiladi.

To'rtinchidan, **zamonaviy standartlar va metodik tavsiyalar yetishmasligi** ham muhim masala hisoblanadi. Ba'zi hududlarda xalqaro tajriba yetarlicha joriy etilmaganligi evakuatsiya jarayonini samarali tashkil etishga to'sqinlik qiladi. Shu sababli, xalqaro (ISO, UNDRR) va milliy standartlarni integratsiya qilish va amaliyotga tatbiq etish zarur[3, 5].

Evakuatsiya jarayonini samarali tashkil etish uchun bir qator tavsiyalar ishlab chiqilgan. Avvalo, **favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlikni oshirish** va aholining muntazam o'qitilishini ta'minlash zarur. Bu aholining favqulodda vaziyatlarda qanday harakat qilishni bilishini va jarayonning tezkorligini oshirishga yordam beradi.

Shuningdek, **evakuatsiya yo'nalishlari va resurslar bo'yicha oldindan rejalashtirish** zarur. Bu evakuatsiya jarayonini tartibli va samarali tashkil etishga imkon yaratadi. Boshqaruv tizimlarini markazlashtirish va real vaqtda monitoringni yo'lga qo'yish ham muhim tavsiya sifatida ajratiladi.

Texnologiyalarni qo'llash esa jarayonni sezilarli darajada samarali qiladi. Shu jumladan, zamonaviy texnologiyalar, elektron tizimlar va mobil ilovalar evakuatsiyani tez va xavfsiz amalga oshirish imkonini beradi[2, 47].

Oxir-oqibat, xalqaro va milliy standartlar asosida **metodik tavsiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish** favqulodda vaziyatlarda aholini xavfsiz evakuatsiya qilishning samaradorligini oshiradi. Ushbu yondashuvlar:

- resurslarni optimal ishlatishga,
- vaqtni tejashga,
- aholini xavfsiz evakuatsiya qilishga

xizmat qiladi.

Xulosa

Favqulodda vaziyatlarda aholini evakuatsiya qilish tizimi inson hayotini saqlash va jamiyatning barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, samarali evakuatsiya jarayoni nafaqat oldindan rejalashtirish va resurslarni taqsimlash, balki aholini xabardor qilish, boshqaruv tizimini optimallashtirish va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash bilan bevosita bog'liqdir.

Maqolada ishlab chiqilgan metodik yondashuvlar va tavsiyalar favqulodda vaziyatlarga tayyorlikni oshirish, evakuatsiya jarayonini muvofiqlashtirish va inson hayotini maksimal darajada himoya qilishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu yondashuvlar hududlarda favqulodda vaziyatlarga tayyorlik darajasini oshirish, evakuatsiya yo'nalishlarini samarali belgilash va aholini xavfsiz tarzda evakuatsiya qilish jarayonlarini doimiy rivojlantirishga imkon beradi.

Umuman olganda, maqola natijalari favqulodda vaziyatlarda aholini evakuatsiya qilishning tizimli, metodik va samarali tashkil etilishiga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalar va nazariy asoslarni taqdim etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Rajabboev, B. E. (2025). *Evacuation of the population in emergency situations. Educator Insights: Journal of Teaching Theory and Practice*, 1(3), 392–399.
2. Gaibnazarov, S. B., & G'ulomjonov, B. G. (2024). *Favqulodda vaziyatlarda evakuatsiya tadbirlarini tashkillashtirish. Journal of Innovations in Scientific and Educational Research*.
3. Karimov, X. S. (2024). *Aholini favqulodda vaziyatlarda evakuatsiya qilish tadbirlari. THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH*.
4. Khodjakulov, M. (2023). *Aholini favqulodda vaziyatlarda va ekstremal holatlarda evakuatsiya qilish muammolari va uning yechimlari. Scienceweb*.
5. ISO (2014). *ISO 22315:2014 — Societal security — Mass evacuation — Guidelines for planning. International Organization for Standardization*.

6. Khalili, S. M., Mojtahedi, M., Steinmetz-Weiss, C., & Sanderson, D. (2024). A systematic literature review on transit-based evacuation planning in emergency logistics management: Optimisation and modelling approaches. *Buildings*, 14(1), 176.
7. Lindell, M. K. (2018). *Emergency Management: Evacuations*. In *Encyclopedia of Security and Emergency Management*. Springer.
8. Matsuo, Y. et al. (2025). *Evacuation and transportation barriers among vulnerable populations during disasters*. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 22(11), 1680.
9. Nizomov, S. (2017). *Tabiiy tUSDagi favqulodda vaziyatlar sodir bo'lganda aholini evakuatsiya qilish (Parkent-Qorasuv ITB misolida)*. Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers.